

بررسی ماهیت توافقی بودن آیین دادرسی کیفری

نویسندگان:

محمدرضا قلیچ

(دانشجوی دکتری حقوق کیفری)

مدرس دوره های داوری و مدیر موسسه داوری

نبی اله جهانگیری

(دکترای حقوق جزا و جرم شناسی)

مدرس دانشگاه و پژوهشگر)

- سرشناسه : سرشناسه
 عنوان قراردادی : عنوان قراردادی
 عنوان و نام پدیدآور : عنوان و نام پدیدآور
 مشخصات نشر : مشخصات نشر
 مشخصات ظاهری : مشخصات ظاهری
 شابک : شابک
 وضعیت فهرست نویسی : وضعیت فهرست نویسی
 یادداشت : یادداشت
 موضوع : موضوع
 عدالت ترمیمی -- ایران : عدالت ترمیمی -- ایران
 Restorative justice -- Iran : Restorative justice -- Iran
 عدالت ترمیمی (فقه) : عدالت ترمیمی (فقه)
 (Restorative justice (Islamic law* : (Restorative justice (Islamic law*
 اجرای عدالت کیفری -- ایران : اجرای عدالت کیفری -- ایران
 Criminal justice, Administration of -- Iran : Criminal justice, Administration of -- Iran
 جهانگیری، نبی‌اله، ۱۳۶۱- : جهانگیری، نبی‌اله، ۱۳۶۱-
 KMHTA82 : رده بندی کنگره
 ۳۳۲/۵۵۰۳۳۸۸ : رده بندی دیویی
 ۹۶۳۳۸۵۶ : شماره کتابشناسی ملی
 قها : اطلاعات رکورد کتابشناسی

تهران. میدان انقلاب. جنب بانک تجارت ساختمان آفتی بلاک ۱۳۶۰ واحد ۱۵ - ۶۶۴۸۰۴۶۸

عنوان: بررسی ماهیت توافقی بودن آیین دادرسی کیفری

نویسندگان: محمدرضا قلیچ، نبی‌اله جهانگیری

نشر و پخش: موسسه فرهنگی انتشاراتی اولین ها - www.zolalesabz.ir

نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۳

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ: مجد

قیمت: ۲۶۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۹۷-۰۳۱-۲

آیین دادرسی کیفری رسیدگی به دعاوی کیفری در دادرسیها و دادگاه های کیفری و طرح دعوا در امور کیفری، باید با استفاده از تشریفات، تحت عنوان آیین دادرسی کیفری به عمل آید، که این تشریفات، در قانونی تحت عنوان قانون آیین دادرسی کیفری، ذکر شده اند. قانون آیین دادرسی کیفری، دارای ۶۹۹ ماده و ۱۲ بخش است و تقسیم بندی مواد قانون آیین دادرسی کیفری، به صورت موضوعی می باشد. وجود نظم و امنیت از جمله موارد ضروری در هر جامعه می باشد و به همین جهت، مورد توجه قانون گذاران نیز بوده است. جهت کمک به برقراری هرچه بهتر نظم در جامعه، دولت ها، اقدام به وضع قوانین مختلف نظیر قانون مجازات، قانون مدنی، قانون تجارت، قانون آیین دادرسی کیفری و مدنی نموده اند. شهروندان جامعه می توانند با مراجعه به این قوانین از حقوق و تکالیف خود آگاه گردند و در صورت نیاز با استفاده از آن ها به احقاق حق خود بپردازند. هنگامی که افراد جامعه قصد طرح دعوی حقوقی یا کیفری را دارند باید در چهارچوب تشریفات و قوانین دادرسی اقدام نموده در غیر این صورت ممکن است دعوی آن ها بدون نتیجه بماند. تشریفات رسیدگی و طرح دعوی حقوقی در قانون آیین دادرسی مدنی و تشریفات رسیدگی و طرح دعوی کیفری در قانون آیین دادرسی کیفری مورد پیش بینی قرار گرفته است. قانون آیین دادرسی کیفری، همان طور که از نام آن مشخص است در حقوق کیفری روند رسیدگی در امور کیفری را مشخص می کند. تشریفات طرح دعوا، روند رسیدگی به دعوا و نحوه صدور رای در امور کیفری، باید در چهارچوب این قانون صورت گیرد. ماده یک قانون آیین دادرسی کیفری مقرر می دارد که آیین دادرسی کیفری مجموعه مقررات و قواعدی است که برای کشف جرم، تعقیب متهم، تحقیقات مقدماتی، میانجیگری، صلح میان طرفین، نحوه رسیدگی، صدور رای، طرق اعتراض به آرا، اجرای آرا، تعیین وظایف و اختیارات مقامات قضایی و ضابطان دادگستری و رعایت حقوق متهم، بزه دیده و جامعه وضع می شود. بر اساس این ماده قانون آیین دادرسی کیفری تمام موارد شکلی که در فرآیند رسیدگی به جرم لازم است را بیان کرده و همچنین در

خصوص وظایف رسیدگی کنندگان به موضوعات کیفری و حقوق و تکالیف طرفین دعوا
تعیین تکلیف نموده است.

www.ketab.ir

فهرست

پیشگفتار.....	۵
مقدمه:.....	۹
فصل اول.....	۱۲
مبحث اول: مبانی توافقی شدن.....	۱۳
مبحث دوم: مفهوم توافقی شدن آیین دادرسی کیفری.....	۱۸
مبحث سوم: کنشگران توافقی شدن آیین دادرسی کیفری.....	۲۹
مبحث چهارم: بایسته های جایگزین های کنشگران رسمی در تعقیب و رسیدگی کیفری در دیات.....	۳۵
مبحث پنجم: عناصر اصلی توافقی شدن آیین دادرسی کیفری.....	۴۱
فصل دوم: مصادیق، آثار و آسیب شناسی توافقی شدن آیین دادرسی کیفری.....	۴۷
مبحث اول: مصادیق توافقی شدن آیین دادرسی کیفری.....	۴۸
مبحث دوم: میانجیگری.....	۶۰
مبحث سوم: آثار توافقی شدن دعوی کیفری.....	۸۰
مبحث چهارم: تفاوت نقش جامعه در عدالت کیفری سنتی و نوین.....	۹۳
فصل سوم: مبانی توافقی شدن آیین دادرسی کیفری و استفاده از سازوکارهای ترمیمی	
جهت اجرای آن.....	۹۹

مبحث اول: توافقی شدن آیین دادرسی کیفری در پرتو الگوهای سیاست جنایی.....	۱۰۰
مبحث دوم: سازوکارهای ترمیمی و نهادهای اجتماعی.....	۱۰۸
مبحث سوم: رویکرد عدالت ترمیمی در قاعده اضطرار.....	۱۲۸
فصل چهارم: نتیجه گیری و پیشنهادها.....	۱۵۲
نتیجه گیری.....	۱۵۳
منابع.....	۱۶۲

در قانون آیین دادرسی کیفری در هر سه مرحله فرایند دادرسی یعنی مرحله تحقیقات مقدماتی مرحله رسیدگی در دادگاه و صدور حکم و مرحله اجرای مجازات، وسعت قانونی اجرای عدالت توافقی ملاحظه می‌شود. در مرحله تحقیقات مقدماتی هم در تصمیمات قضایی مختص این مرحله و هم در اصول حاکم بر این تصمیمات نمودهای محقق شدن عدالت توافقی را می‌توان مشاهده نمود. در مرحله رسیدگی در مراجع قضایی و صدور حکم نیز هم در تصمیمات دادگاه و هم در مبادی حاکم بر دادرسی، عدالت توافقی ظرفیت‌های قانونی برای اجرا دارد و در آخر و در مرحله اجرای حکم نیز رد پای عدالت توافقی به روشنی قابل ملاحظه است.^۱ از این رو اصحاب دعوای کیفری می‌توانند در راهبرد توافقی شدن حضور بهم نرسانند اما در صورتی که تمایل داشته باشند می‌بایستی زمان لازم برای طرح خواسته‌های خود را به صورت کامل در اختیار داشته باشند. با این همه تمایل و یا عدم تمایل بزه‌دیده جهت حضور در توافقی شدن آیین دادرسی کیفری مانع از این نیست که نتواند به مرجع قضایی مراجعه کند. به راستی توافقی شدن آیین دادرسی کیفری مصالحه‌ای است که بر اساس آن مقام قضایی و متهم با ائتلاف و توافق مدعی خصوصی نسبت به چگونگی تعیین سرانجام دعوای کیفری اخذ تصمیم می‌کنند. دلایل جرم شناسانه، مدیریتی و حقوقی از ادله، رو کردن به توافقی شدن آیین دادرسی کیفری است و قبول سازش و سازگاری بین اصحاب دعوای کیفری، تلاش در کاهش آثار سوء بزه، حل بنیادی مشکلات با مداخله متخصصان روانشناسی و مددکاری از جمله ظرفیت‌های بهره بردن از آن است. دستگاه عدالت کیفری قدیمی و معمول یک جانبه به واقعه بزهکاری واکنش نشان داده و بدون مؤثر دانستن خواست متهم در مراحل اخذ تصمیم وی را تأدیب می‌نمود.^۲ پس به جهت مؤثر نبودن سیاق مذکور و مطاوعت از

^۱ اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی، جلد سوم، تهران، انتشارات میزان، ۱۳۹۳

^۲ استفانی، گاستون و دیگران، آیین دادرسی کیفری، ترجمه حسن دادبان، جلد نخست، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، چاپ نخست، ۱۳۷۷

جریان‌های سیاست جنایی و جرم‌شناسی به تدریج از این روش کهن فاصله گرفته شد و رهنمون مدرن عدالت توافقی در حقوق کیفری مورد بحث و توجه قرار گرفت. با پذیرش راهبرد مدرن در انتخاب نوع تعامل و عکس‌العمل به جرم، با مداخله خواست متهم، بنابر موضوع بین مقام قضائی و بزهکار یا بین مقام قضائی، بزهکار و بزه دیده، سازش و سازگاری انجام شده و به شیوه مواضعه، نحوه پاسخ به واقعه بزهکارانه معین می‌گردد. به کمک این راهبرد دست اندرکاران عدالت کیفری، با مصلحت‌سنجی به برآورد جامع و فراگیر واقعه بزهکارانه پرداخته و به تعاقب یا متوقف کردن ادامه تعقیب یا اجرای مجازات معین قانونی را موقوف، تخفیف یا تبدیل به کیفر دیگری نمایند.^۲ توافقی شدن آیین دادرسی کیفری از جمله برجسته‌ترین آماج قانون آیین دادرسی کیفری می‌باشد که به وسیله آن دادگری، موقعیت توافقی یافته، جریان رسیدگی در محاکم آسان شده و حجم کار دادرسان و مراجع قضایی کاهش یافته، موافقت و موانست بین اصحاب دعوی ایجاد شده و از جدال و عداوت ممانعت به عمل آمده و همچنین متهم، مجنی‌علیه و جامعه نیز در برقراری عدالت درگیر می‌شوند که این مهم موجب ترمیم خسران مدعی خصوصی، التیام ارتباط و نسبت بین متهم و مجنی‌علیه و بازسازی سجدیه و منش متهم شده و در آخر به تقلیل وقوع جرم در جامعه و حفظ نظم عمومی کمک قابل توجهی می‌کند.^۳ عدالت کیفری توافقی بر اساس وضعیت شخصی و محیطی متهم، شدت و وخامت رفتار مجرمانه، مراحل فرایند کیفری و از هر لحاظ مصلحت‌سنجی مقام قضایی، جهت‌های متفاوتی به خود می‌گیرد. بدین صورت که در مرحله قبل از رسیدگی، تدابیری از قبیل تعلیق، تعویق تعقیب دعوی کیفری، پذیرش بزهکاری و در مرحله دادرسی و پس از رسیدگی، روش‌هایی مثل میانجیگری، بایگانی کردن پرونده، تعلیق اجرای کیفر، پذیرش آزادی مشروط و بعضی از مصادیق واکنش‌های جامعه مدار می‌توانند زمینه توافق کنشگران این راهبرد قرار گیرند. به عنوان مثال به موجب مواد ۸۰ الی ۸۲ قانون آیین

^۲ اشوری، محمد، جایگزین زندان، جایگزین‌های زندان با مجازات‌های بینابین، چاپ اول، نشر گرایش، ۱۳۸۲

^۳ اشوری، محمد، جایگزین‌های زندان با مجازات‌های بینابین، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۸۵

دادرسی کیفری، تعلیق دعوای کیفری، همچون یکی از روش‌های عدالت کیفری توافقی پیش‌بینی شده که گفت و گو میان مقام قضایی و متهم در زمینه انتخاب این روش و تعهد مرتکب به انجام تعهدها، موضوع آن به شمار می‌رود.^۵ به راستی چه در فقه و چه در حقوق موضوعه این مکانیسم از راه گوناگونی در واکنش به جرم و امکان تخفیف آن، انعطاف در تعیین مجازات و سادگی آداب و ضمانت اجرای مناسب، امکان تحقق عدالت توافقی را ممکن می‌کند. به هر ترتیب ساختار اساسی این راهبرد موافقت و سازش است. بر همین اساس مقام قضایی و متهم با استعانت از اراده‌ای مساوی در جهت تعیین و اجرای واکنش اخذ تصمیم می‌کنند. بر اساس این ویژگی عدالت کیفری توافقی یک عمل حقوقی است که در پرتو آن کنشگران به صورت دو طرفه در خصوص نحوه واکنش به دعوای کیفری به توافق با هم دست می‌یابند. بدین سان دگرگونی در هدف نظام عدالت کیفری از کیفر دهی محض به پاسخ دهی متنوع، زمینه‌های دگرگونی در روش‌های دستیابی به این مهم را فراهم می‌آورد.^۶

www.ketab.ir

---

^۵ آشوری، محمد، جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین، منتشر شده در کتاب علوم جنایی، جلد دوم، انتشارات سلمسیل، ۱۳۸۴

^۶ آشوری، محمد، جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین، نشر گرایش، چاپ نخست، ۱۳۸۲